

---

# BOŽINA IVANOVIĆ I BIOLOŠKE INSTITUCIJE U CRNOJ GORI

**Vukić Pulević**

Geološko-geografske karakteristike Crne Gore, njenu floru i faunu, kao i prirodu u cjelini, zadugo su izučavali isključivo stranci, a nešto kasnije i izvanjci iz susjednih zemalja. Počeci se vežu za drugu deceniju 19. stoljeća, što se poklapa s vremenom kad počinju izučavanja i u drugim balkanskim zemljama. Zbog razuđenosti prirode s veoma bogatom florom i faunom, Crna Gora je predstavljala pravi „Eldorado“ za prirodoslovce. Rezultati istraživanja su se tako brzo nagomilavali da se već u drugoj polovini 19. stoljeća pojavljuju kapitalna djela: Kurt Hassert publikuje 1895. fizičku geografiju Crne Gore, a geologiju 1884. Emil Tize. Faunu izučavaju Othmar Reiser i Ludvig Führer, a o flori fundamentalna djela piše više botaničara: Josef Pantocseh (1883), Josif Pančić (1874), a kasnije i Josef Rohlena (1944).

Kako Crna Gora nije imala razvijen obrazovni sistem, prije svega visoko školstvo, kao ni institucije i kadrove iz oblasti nauke i kulture, to nije mogla pratiti a kamoli sprovoditi takva istraživanja. Sva literatura o prirodnim bogatstvima Crne Gore objavljivana je na stranim jezicima, tako da je sa svih strana bila nepristupačana Crnogorcima. Crna Gora u to vrijeme nije imala naučnu i kulturnu elitu koja bi mogla pratiti naučne rezultate i primjenjivati ih, čak ni one koji su se odnosili na nju samu. U tome je znatno zaostajala za ostalim slovenskim zemljama na Balkanu. Bugarska, Hrvatska i Srbija imale su svoje univerzitetne i prirodoslovne muzeje, dok je u Bosni i Hercegovini prirodoslovni muzej formirala Austrija.

Istina je da se i na Cetinju ponešto radilo na tome planu, onoliko koliko su prilike dozvoljavale. Strani prirodoslovci primani su na Dvoru i ministarstvima, davane su im preporuke i dozvole, određivana pratnja, a štampa je donosila informacije o njihovim itinererima. Štampani su i prikazi publikovanih knjiga i radova. Uredništvu *Glasa Crnogorca* pripada zasluga što je 1886. u više nastavaka objavljivana studija Antonija Baldaccia o biljkama Cetinjskog polja. To je ujedno bio i prvi naučni prilog iz oblasti prirodoslovnih nauka objavljen u Crnoj Gori. Na sljedeću publikaciju čekalo se više od 7 decenija. U isto vrijeme napravljen je pokušaj da prosvjetna vlast na Cetinju u saradnji s Baldacciem oformi *Herbarium Gymnasii Cetinjensis*, koji je sadržavao biljke sabrane 1886. U cetinjskim arhivima nađena su dokumenta o tome da su i drugi botaničari ostavljali eksikatne primjerke cetinjskim institucijama, ali zbog nemanja specijalističkoga kadra i nemogućnosti održavanja materijala nije uspjelo da zaživi formiranje sopstvenoga Prirodoslovnog muzeja.

Napori Cetinja da nešto više podupre prirodoslovna istraživanja mogu se potvrditi i s još nekoliko karakterističnih primjera. Cetinjski Dvor je finansirao jedno veoma dugo i složeno florističko istraživanje Antonia Baldaccia. Godine 1913.

Ministarstvo prosvjete donijelo je rješenje o postavljenju u službu poznatoga hrvatskog botaničara Luja Adamovića, koji bi osim rada u prosvjeti radio i na naučnim projektima. Ostvarenje toga plana omele su nastale ratne prilike.

Tek nakon Drugog svjetskog rata počinju u Crnoj Gori da se formiraju naučne institucije iz oblasti prirodnih nauka. Prvo je 1953. osnovan Zavod za geološka istraživanja, a 1961. Zavod za biologiju mora i oceanografiju u Kotoru. Iste 1961. formiran je Republički zavod za zaštitu prirode, kao ustanova iz oblasti kulture. Zavod je u sklopu svoje organizacije imao Prirodnjačku zbirku i Naučno odjeljenje, u okviru kojih je rađeno na istraživanju prirodnih vrijednosti Crne Gore (geologija, geografija, flora, fauna i dr.). Sljedeća značajna institucija bio je Biološki zavod osnovan 1965. pod nazivom Biološka stanica - Titograd (kao samostalno odjeljenje u sklopu Biološkoga instituta iz Beograda). Godine 1973. preimenovan je u Biološki zavod, u sastavu Instituta za biološka i medicinska istraživanja - Titograd.

U razvoju crnogorskih naučnih institucija značajno mjesto ima Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. Ustanovljena je 1976. prerastavši iz Društva za nauku i umjetnost Crne Gore, osnovanoga 1973. Božina Ivanović bio je član tih institucija od njihova osnivanja<sup>1</sup>.

U periodu 1963-1965. Božina Ivanović radi kao zoolog u Republičkom zavodu za zaštitu prirode. To je vrijeme kad završava doktorsku disertaciju i publikuje svoje prve naučne radove. Mnogo je doprinio formiranju Prirodnjačke zbirke i njene preparatorske radionice, a neprekidno je bio aktivan (i nakon napuštanja Zavoda) kao član redakcije časopisa *Glasnik Republičkog zavoda za zaštitu prirode* i *Prirodnjačke zbirke* (Titograd).

Formiranju Biološkoga zavoda i njegovu razvoju i organizaciji najviše je doprinio Božina Ivanović, koji je bio i dugogodišnji

---

<sup>1</sup> Podatke o aktivnosti akademika Božine Ivanovića u CANU-u treba tražiti u publikacijama te institucije.

direktor. To je bio pionirski poduhvat od velikoga značaja za razvoj prirodnih nauka u Crnoj Gori. U početnoj fazi Zavod se orijentisao samo na izučavanje slatkovodnih ekosistema da bi postepeno uvodio i druge biološke discipline (parazitologija, ornitologija, genetika, antropologija i dr.).

Za ovu priliku nije moguće iscrpnije prikazati cjeloviti rad Zavoda. Zato ćemo se zadržati samo na dvije teme koje najvjernije oslikavaju organizicione aktivnosti Božine Ivanovića: 1) formiranje naučnih i stručnih kadrova u Zavodu i 2) osvrt na naučne projekte koje je Biološki zavod uspješno završio.

U početnoj fazi, dok je još postojala Biološka stanica (1965-1972), bila su upošljena četiri istraživača, od kojih je samo Ivanović imao titulu doktora nauka. Tokom razvoja institucije broj upošljenih stručnjaka i tehničkoga osoblja stalno se uvećavao, tako da je na kraju dostigao broj od 44 radnika, koji su visoko uzdigli naučni renome Biološkome zavodu. Oni su kasnije činili osnovu naučnoga kadra na četvorogodišnjim studijama biologije.

Spisak radnika Biološkoga zavoda od osnivanja do prestanka rada:

*Diplomirani biolozi:* dr Božina Ivanović, dr Gordan Karaman, dr Srđan Hajduković (jedno vrijeme direktor Instituta za biološka i medicinska istraživanja), dr Vojislav Novosel, dr Borivoje Knežević, dr Danilo Kažić (veterinar, parazitolog), mr Milosava Kavarić, dr Marijana Krivokapić (doktorirala nakon prelaska na PMF), dr Drago Marić (doktorirao nakon prelaska na PMF), mr Olivera Radović Delević (magistrirala nakon prelaska na PMF), mr Borislav Ivanović, Smiljka Petković (viši naučni saradnik), Stevan Petković (viši naučni saradnik), mr Dragutin Nedić, Ondrej Vizi (kasnije direktor Prirodnjačkoga muzeja - Podgorica), Svetislav Raičević, Elizabeta Tmušić, Ljubica Lončarević, Dragana Ulićević, Tomaš Sekulović (agronom-ihtiolog).  
*Diplomirani hemičari:* dr Milivoje Purić (doktorirao nakon prelaska na PMF), Miloš Bojbaša. *Laboranti:* Ratko Pulević (VSS),

Živorad Borovičanin (SSS), Živko Vukčević (SSS), Milosava Popović (SSS), Nevenka Mrvaljević (SSS), Miodrag Ajković (SSS), Svetislav Vešović (SSS). *Administracija*: Branko Prelević (pravnik), Radivoje Bulatović (pravnik), Stanka Boljević-Vizi (pravnik i prevodilac), Vera Vojinović-Knežević (ekonomista i prevodilac), Radosav Poleksić (ekonomista), Desanka Dujović (SSS - knjigovođa), Stanojka Purić (SSS - blagajnik), Slobodanka Savović (SSS). *Pomoćni radnici*: Vlado Kostić (VKV - ribar), Veljko Milašević (VKV - ribar), Ikonija Božović Račić (NK - sekretarica i daktilograf), Miladin Jakić (VKV- vozač), Paja Žiha (VKV- vozač), Milica Milašević (higijeničarka ).

\* \* \*

Naučnoistraživački rad u Biološkome zavodu odvijao se u dva pravca. Na jednoj strani to je bilo preko multidisciplinarnih projekata koji su zahtijevali timski rad i koji su zato predstavljali osnovnu djelatnost Zavoda. Na drugoj strani naučni radnici su imali i svoje individualne uskospecijalističke preokupacije preko kojih su ostvarivani rezultati visokoga dometa, što je takođe dizalo renome Zavodu. Iz nepotpune dokumentacije koja nam je stajala na raspolaganju, kao i na osnovu informacija dobijenih od saradnika Zavoda<sup>2</sup>, sačinjen je spisak od 22 hidrobiološka projekta na kojima su radili naučni timovi Zavoda. Tome spisku treba pridati i 4 projekta (takođe nepotpun spisak) iz oblasti genetike i antropologije. U Zavodu je urađen i prilično velik broj naučno-stručnih ekspertiza s aplikativnim sadržajem, preko kojih se ta renomirana institucija povezivala s privredom i praksom. I zato je sačinjen spisak, takođe nepotpun, od 11 naslova.

Naučni radnici Zavoda imali su individualne teme i projekte što se samo po sebi podrazumijeva, kao i saradničke veze s drugim institucijama i projektima.

Da bi ipak ukazali na tematiku i značaj istraživačkih projekata Biološkog zavoda, a da pritom ovaj prigodni tekst ne optere-

---

<sup>2</sup> Najviše podataka dobili smo od mr Dragutina Nedića koji je jedno vrijeme bio i direktor Biološkog zavoda.

timo iscrpnijim bibliografijama i spiskovima, poslužićemo se interpretativnim postupkom.

Na samom početku rada Zavoda, dok je još postojao kao Biološka stanica (1965-1972), istraživački rad je bio vezan za Skadarsko jezero, s djelimičnim iskoracima prema drugim krajevima Crne Gore. To je ujedno bila i faza obučavanja kadrova i sticanja prvih istraživačkih iskustava.

Kad je stanica prerasla u Biološki zavod i kad je došlo do kompletiranja naučnoga kadra, istraživački poduhvati počeli su veoma ambiciozno da se prenose i na druge ekosisteme u Crnoj Gori. Rad na Skadarskome jezeru i dalje se nastavlja, ali se obuhvata još Šasko jezero kod Ulcinja, kao i sva visokoplaninska jezera od Prokletija i Bjelasice preko Lukavice i Durmitora do Maglića i Volujaka na krajnjem zapadu Crne Gore. U sljedećoj fazi projektima su obuhvaćena i akumulaciona jezera, a potom i riječni tokovi iz oba sliva: crnomorskoga i jadranskoga.

Kako je Zavod vremenom učvršćivao svoju poziciju i naučni renome, počeo je da proširuje djelatnost prema više naučnih disciplina. Tako su se pojavili projekti iz genetike, ornitologije, antropologije, biotaksonomije i dr. Reputaciji Zavoda mnogo su doprinijela i 3 međunarodna projekta. Jedan je vezan za limnološka istraživanja Skadarskog jezera (sa Smitsonijevim institutom iz Vašingtona 1972). Drugi sadrži hematološka i parazitološka istraživanja riba Skadarskoga jezera i Bokokotorskoga zaliva (s institutom iz Hamburga, Njemačka, 1975). Treći projekat istražuje mogućnosti razvoja akvakulture na Skadarskome jezeru (s Centrom za ribarstvo, Alabama-SAD).

Ako iz ovako velikoga broja programiranih projekata treba, kao ilustrativne primjere, izdvojiti neke koji su svojim opsegom i značajem posebno obilježili naučnoistraživački rad Biološkoga zavoda, onda bi to bila dva: 1) Limnološka istraživanja Skadarskoga jezera (1972-1977) i 2) Studija florističko-faunističkih i taksonomskih osobnosti biocenoza planinskih jezera Crne Gore (1979-1983)<sup>3</sup>.

---

<sup>3</sup> U Biološkom zavodu realizovano je nekoliko kapitalnih projekata iz obla-

Projekat *Limnološka istraživanja Skadarskog jezera* postavljen je kao multidisciplinarnan, s obuhvatom svih ekoloških parametara: klimatske, fizičke i hemijske karakteristike, biodiverzitet (flora i fauna), organska produkcija, biocenoza i dr. Kako je taj projekat rađen u saradnji sa Smitsonijevim institutom u Vašingtonu, to je donio niz pogodnosti Biološkome zavodu kao instituciji i pojedinačno svim biologima koji su u projektu saradivali. Poboljšana je oprema u laboratorijama Zavoda, stekla su se iskustva u istraživačkome radu interpretacijama rezultata, saradnici su intenzivno učili engleski jezik, a obavljala su se i specijalistička putovanja u Ameriku i dr.

Kao rezultat kompleksnih ekoloških istraživanja na Skadarskome jezeru objavljen je 1981. zbornik *The Biota and Limnology of Lake Skadar*, udruženih izdavača - s jugoslovenske strane Biološki zavod Titograd, a s američke Smithsonian Institution Washington. Kao uređivači knjigu su pripremili Gordan S. Karaman i Alfred M. Beeton.

Složenost projekta i značaj postignutih rezultata mogu se sagledati iz nekoliko statističkih podataka. Zbornik *The Biota and Limnology of Lake Skadar* sadrži 47 priloga, grupisanih u 14 poglavlja. Pisalo ih je 45 autora, od kojih su 23 iz Amerike i 22 iz Jugoslavije - od čega 6 iz Sarajeva, 5 iz Beograda i 11 iz Podgorice. Crnogorski autori pojavljuju se, bilo samostalno bilo u koautorstvu, u 25 radova. Na kraju Zbornika dat je spisak od 382 literaturna izvora.

Kao ilustrativni primjer uspješnoga rada Biološkog zavoda istakli smo višegodišnji projekat o florističko-faunističkim i taksonomskim osobnostima biocenoza planinskih jezera Crne Gore. Istraživanja su vršena u više faza, ali su intenzivno sprovedena u periodu 1979-1983. Projekat je po svim elementima pionirski, jer su glečerska jezera u Crnoj Gori u biološkome pogledu bila u potpunosti neizučena. Istraživanje koje je organi-

---

sti ihtiologije i antropologije čiji je nosilac bio Božina Ivanović o čemu je detaljno govoreno u posebnim saopštenjima.

zovao Biološki zavod tim je značajnije što nekima od ispitivanih jezera prijeti opasnost od degradacije ili čak od iščezavanja.

Glavni istraživači u pomenutom projektu bili su planktolozi Smiljka Petković i Stevan Petković, koji su ovaj veoma složeni posao uspješno priveli kraju. To je potvrđivano u kontinuitetu, publikovanjem njihovih koautorskih priloga o organskoj produkciji glečerskih jezera u Crnoj Gori: Visitorska jezera (1971), Pošćenska jezera (1977), Hritsko (1981), Šiško (1981), Crno (1981), Plavsko (1982), Bukumirsko (1984), Stabanjska jezera (1984), Rikavačko (1984), Pošćensko jezero na Durmitoru (1985), Zmijinje (1986), Rikavačko (1986), Zminjsko (1986), Kapetanovo (1986), Pešića jezero (1986), Usulovačko (1986), Vražje (1987).

Hidrobiološka istraživanja vršena su na slivovima rijeka Morače, Tare, Pive i Čehotine, kao i na akumulacionim jezerima kod Nikšića, u Pivskom jezeru i dr.

Impozantni rezultati koje su ostvarivali saradnici Biološkoga zavoda najbolje se mogu procjenjivati preko publikovanih radova razasutih po brojnim jugoslovenskim i evropskim časopisima. Misli se na period od 25 godina, koliko je Zavod egzistirao. Uz Božinu Ivanovića, čije djelo upravo obilježavamo i slavimo, treba istaći i ime Gordana Karamana koji je neprekidno radio u Biološkome zavodu. Njegova naučna otkrića i rezultati imaju visoka međunarodna priznanja i uvažavanja. Kao potvrda rezultata koji su postizani može da posluži i primjer fitoplanktologa Smiljke Petković. Do njezina dolaska u Biološki zavod bilo je poznato svega 200 slatkovodnih algi, da bi ona sama kroz dvadesetpetogodišnji istraživački rad otkrila još 1300 vrsta, i ukupni broj digla na 1500 vrsta. Jednako tako može se govoriti i o ostalim istraživačima: Danilu Kažiću (koji je istraživao parazite na ribama), Stevanu Petkoviću (za područje fitoplanktona), Milivoju Puriću (za ekohemijska istraživanja riječnih ekosistema), Vojislavu Novoselu (za genetička istraživanja), Borivoju Kneževiću (za ihtiološka istraživanja). Neki mladi saradnici, koji su svoj istraživački rad započeli u Biološkome zavodu, pre-



laskom na Univerzitet stekli su doktorate i univerzitetska zvanja: Drago Marić i Marijana Krivokapić.

Ako eufemistički kažemo da Biološki zavod nije ukinut, već da je prerastao u univerzitetske studije biologije, postigli smo samo prividni mir i prividnu satisfakciju. Možda se u veoma kriznim devedesetim godinama 20. stoljeća nije moglo postići da se istovremeno otvore četvorogodišnje studije biologije i zadrži Biološki zavod. To je imalo svoju dobru i lošu stranu. Dobra je što se na svome univerzitetu školuju nove i talentovane generacije biologa, od kojih se najbolji opredjeljuju za nastavnička zvanja na fakultetu. Loša je ta što se naučni rad tih mladih ljudi uglavnom odvija individualno, izvan timskih projekata i organizovanih i moderno opremljenih laboratorija. U tom najbitnijem segmentu uočava se nedostatak instituta, što je osnovni preduslov za kompleksna biološka istraživanja. Zato, ako je u teškim ekonomskim prilikama možda i moralo doći do ukidanja Biološkoga zavoda, sad je prava prilika da se takva institucija i obnovi. I to obavezno i što prije. Jedan dobro i racionalno organizovani institut mogao bi preko svojih moderno postavljenih programa i projekata da operativno poveže sve razasute kadrovske potencijale. Ovđe se na prvom mjestu misli na talentovane mlade biologe, koji već pokazuju interesovanja za nauku i imaju referentne rezultate i radove.

Ovaj osvrt na Biološki zavod treba shvatiti samo kao preliminarni izvještaj, ili bolje reći kao inicijativu da se izradi monografija o toj izuzetno značajnoj instituciji, koja je u svakome pogledu djelo Božine Ivanovića. Nipošto ne treba prepuštiti propadanju arhivsku građu Biološkoga zavoda, a tu su još bibliografije saradnika kao šecanja svih onih koji su stvarali Zavod i u njemu radili.

\* \* \*

Veliki podsticaj razvoju biologije u Crnoj Gori Božina Ivanović je dao kao jedan od utemeljivača Društva biologa Crne Gore<sup>4</sup>, čiji

---

<sup>4</sup> Društvo biologa proizišlo je iz Prirodnjačkog društva čiji je osnivač i prvi predsjednik bio profesor biologije Niko J. Martinović.

je bio dugogodišnji i veoma uspješni predsjednik. I danas, s više-decenijske distance, djeluje nevjerovatno koliko je jedna volonterska strukovna organizacija uticala na razvoj biologije u Crnoj Gori.

Čitav taj proces, i institucionalni i volonterski, pokretao je i osmišljavao Božina Ivanović. U razvoj biologije u Crnoj Gori ugrađivao je ne samo energiju već i osoben stil ili, slobodno možemo reći, specifičan šarm. Neizmjeno je volio školu i učenike, tako da su se u Društvo biologa brzo i lako uključivali ambiciozni i kreativni nastavnici i profesori biologije. Na drugoj strani, u Crnoj Gori se povećavao broj biologa koji su sticali naučna zvanja i titule, tako da se aktivnost Društva dizala na sve viši stručni i naučni nivo.

O toj fazi rada Društva biologa Crne Gore nemoguće je govoriti, a da se ne istaknu imena još nekoliko veoma aktivnih i uticajnih članova, koji su imali i rukovodeća mjesta u Društvu. Glavni oslonac je bio mr Marko Gvozdenović, rukovodilac sektora za biologiju u Republičkom zavodu za školstvo, zatim dr Ljubo Agramović, profesor Pedagoške akademije u Nikšiću, (kasnije Prirodno-matematičkog fakulteta u Podgorici), mr Kosta Žunjić, zoolog u Republičkom zavodu za zaštitu prirode, dr Jovan Kavarić, osnivač biohemijske laboratorije u Titogradu i profesor na Prirodno-matematičkom fakultetu, dr Jovan Stijepčević, zoolog u Zavodu za biologiju mora u Kotoru. I autoru ovoga članka pripada osobita čast što je bio aktivni član Biološkoga društva i mjerodavni svjedok za sve uspjehe i rezultate postizane u prvim fazama razvoja biologije u Crnoj Gori. Zato se i smatramo pozvanim da s pouzdanim argumentima istaknemo ime profesora Božine Ivanovića kao začetnika institucionalnoga razvoja biološke nauke u Crnoj Gori. Jedna od tih institucija bilo je i Društvo biologa Crne Gore.

U toku dvije decenije (od kraja šezdesetih do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća), Društvo biologa Crne Gore, u saradnji s Republičkim zavodom za školstvo, bilo je organizator svih

seminara za usavršavanje nastavnika i profesora biologije. To je bilo vrijeme kad se razvijaju i biološke institucije u Crnoj Gori i stvaraju naučni kadrovi, što je pomoglo da seminari imaju visok stručni nivo i često budu praćeni ogledima i radom na terenu. Nastojalo se da se seminari svaki put održe u drugome gradu (Nikšić, Titograd, Sutomore, Kotor, Risan, Igalo, Ivangrad i dr). Kao gosti na njima često su angažovani profesori i specijalisti izvan Crne Gore. Naročito iz onih naučnih oblasti kojih nije bilo u crnogorskim institucijama.

Naročito je bila aktivna Biološka sekcija u Titogradu koja je bila organizator neprekidnih sastanaka biologa, kao i stručnih predavanja, koji su održavani u najuređenijim biološkim kabinetima osnovnih škola.

Društvo biologa često je organizovalo stručne ekskurzije, s ciljem da nastavnici i profesori biologije što više obidu karakteristična područja Crne Gore. Korišćena je oprema i stručni kadar iz Biološkoga zavoda u Titogradu i Zavoda za biologiju mora u Kotoru, pa su često posećivane te institucije pri izletima na Skadarsko jezero i Jadransko more. Obilaženi su nacionalni parkovi i drugi karakteristični ekosistemi, kao i staništa flore i faune na kojima su nastavnici dopunjavali svoja znanja. Slične akcije ostvarivane su i s učenicima iz osnovnih i srednjih škola, a na prvom mjestu s onima koji su u obrazovnome procesu imali biološko usmjerenje. Članovi Društva, oni koji su se bavili naukom, održavali su predavanja na slobodne teme u onim školama koje su za to pokazivale interesovanja.

Na Šestom kongresu biologa Jugoslavije, održanome u Novom Sadu 1982. godine, ukazano je veliko povjerenje Društvu biologa Crne Gore da organizuje Sedmi kongres 1986. godine. Prvo je organizovan Inicijativni odbor od biologa iz Crne Gore, a potom i Organizacioni odbor od predstavnika bioloških društava tadašnjih jugoslovenskih republika i pokrajina. S oba ta tijela veoma uspješno je rukovodio profesor Božina Ivanović.

---

Kongres je održan u Budvi u periodu 29. 09. 1986. - 3. 10. 1986. godine, s rekordnim brojem od preko 1200 učesnika. U utvrđenom roku Organizacionom odboru prispjelo je 550 naslova saopštenja od 886 autora iz svih republika i pokrajina. Kasnije su prispojela još 34 referata od 42 autora, tako da je ukupno saopšteno 589 referata. Kongres je radio u 14 sekcija, koje su pokrile sve glavne biološke discipline što su postojale u tadašnjoj državi Jugoslaviji. Održana su i 3 plenarna referata: 1) Uloga biologije u proizvodnji hrane; 2) Mjesto biologije u zaštiti životne sredine i organizacija osnovnog monitornog sistema u Jugoslaviji i 3) Biološko obrazovanje u sistemu obrazovanja i vaspitanja.

U zaključcima Kongresa jasno je istaknuto da je to bio u organizacionom pogledu najuspješniji skup biologa ikad održan u Jugoslaviji. Odato je naglašeno priznanje Društvu biologa Crne Gore, crnogorskim biologima u cjelini i lično predsjedniku Organizacionoga odbora profesoru Božini Ivanoviću. Kao svjedochanstvo ostao je Zbornik plenarnih referata i izvodi saopštenja Sedmog kongresa biologa Jugoslavije, čiji je glavni i odgovorni urednik bio Božina Ivanović.

Nažalost, Sedmi kongres biologa Jugoslavije bio je i posljednji, jer osmi nije nikad održan. Pretekli su ga ratni sukobi i raspad zajedničke države Jugoslavije.

Na temeljima koje je u crnogorskoj biologiji postavio i institucionalno učvrstio Božina Ivanović (sa saradnicima), došlo je do stasavanja najnovije generacije crnogorskih biologa. Ako je uspješni Sedmi kongres biologa Jugoslavije ostao kao lijepa uspomena na koju su crnogorski biolozi ponosni, onda isto tako moramo biti ponosni i na novu instituciju *Internacionalni simpozijum ekologe Crne Gore*, koju su veoma uspješno pokrenuli moderni biolozi školovani na Univerzitetu Crne Gore. Do sada su u redovnom ritmu održana 3 skupa: Tivat (2004), Kotor (2006) i Bijela - Herceg Novi (2008), čime se postigla redovnost i međunarodni karakter.